

29. Кучинко М.М. Волинська земля в X – першій половині XIV ст.: Автореф. дис.... д.і.н. – Київ, 1999. – 33 с.;
30. Мацкевой Л.Г. Мезолит запада України. – К.: Наук. думка, 1991. – 148 с.;
31. Мохначук С.С. География населения и населенных пунктом Волинской области Украинской ССР: Автореф. дис... к.г.н. – Киев, 1967. – 32 с.;
32. Нариси стародавньої історії Української РСР. - К.: Вид-во АН УРСР, 1959. - 632 с.;
33. Пастернак Я. Археологія України. - Торонто, 1961. - 790 с.;
34. Пашкевич Г.О., Охріменко Г.В. Матеріали до вивчення неоліту Волині. – К.: Ін-т археології АН УРСР, 1990. – 47 с.;
35. Свешников И.К. Культура шаровидных амфор. – М.: Наука, 1983. – 88 с.;
36. Свешніков І.К., Нікольченко Ю.М. Довідник з археології України. – К.: Наук. думка, 1982. – 116 с.;
37. Сиреджук П.С. История заселения Галичской земли в XIV-XVIII вв.: Автореф. дис... к.и.н. – Львов, 1989. – 16 с.;
38. Стародавнє населення Прикарпаття і Волині (доба первіснообщинного ладу). – К.: Наук. думка, 1974. – 288 с.;
39. Телегин Д.Я. Пам'ятники епохи мезоліта на території Української ССР. – К.: Наук. думка, 1985. – 184 с.;
40. Тимошук Б.А. Восточнославянская община VI-X вв. н.э. – М.: Наука, 1990. – 192 с.;
41. Томашевський А.П. Населення Східної Волині V-XIII ст. н.е. (система заселення, екологія, господарство): Автореф. дис... к.і.н. – Київ, 1993. – 18 с.;
42. Черныш А.П. Палеолит и мезолит Приднестровья. – М.: Наука, 1973. – 128 с.;
43. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. - К.: Либідь, 1992. - 376 с.;
44. Энеолит СССР. - М.: Наука, 1982. - с. 165-263.;
45. Этнокультурная карта территории Украинской ССР в тыс.н.э. - К.: Наук. думка, 1985. - 184 с.

Summary:

Volodymyr Krul. ABOUT THE RETROSPECTIVE BASIS OF SETTLED LOADING UPON THE TERRITORY (ON EXAMPLE OF WESTERN UKRAINE).

The ekistical and ecological analysis had been realized, which included the archaeological period of settled assimilation of the territory of the Western Ukraine (from Paleolith until the old Russian times). The areas with the largest potential of historical settlement are choosed. There are the Dnister-Prut region of the first order, the Styr-Goryn region of second order, the Sluch-Teteriv region of third order, the Western-Bug and Upper-Prypjat regions of fourth order. Between the first and second regions the Seret integrated link is existed, which along with the Western-Bug region, create the territory of entire historical settlement – the Western Ukrainian amphitheatre of historical settlement which consists of 42 administrative regions or 37,2% of their total amount in the Western Ukraine. The areas of the least settlement have been choosed (the eighth and ninth levels), which occupied the outlying districts and inside of their Volyn's part.

УДК 911.37

Тарас ЗАСТАВЕЦЬКИЙ

**ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІСЬКИХ
ПОСЕЛЕНЬ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

В сучасних умовах трансформації суспільних відносин, коли головною проблемою є вихід з економічної кризи, посилюється необхідність врахування екологічного фактора у

розвитку поселень. Це викликано значним антропогенним навантаженням на довкілля у містах, великою концентрацією виробництва у містах і обмеженням ресурсів для їх розвитку. Забруднення довкілля і порушення протікання природних процесів сприяють формуванню негативних тенденцій у способі життя і здоров'ї людей, а надмірне використання природних ресурсів призводить нерідко до їх виснаження. Недооцінка ролі екологічного фактора в суспільному житті, відсутність довготермінових прогнозів стану навколишнього середовища в містах призвели до значного погіршення умов життя людей в міських поселеннях області.

Екологічна ситуація, яка складається у населеному пункті, впливає не тільки на умови життя населення, але й на компонентну і територіальну структуру господарства. Розвиток виробництва перебуває під впливом певних обмежень, які включають поряд з еколого-економічними і санітарно-гігієнічними нормативи життєдіяльності населення. Зв'язки в системі "навколишнє середовище-місто" найбільше виявляються у малих міських поселеннях, бо великі міста самі активно формують середовище і у них яскраво виражені зворотні зв'язки.

Вихідною базою для встановлення екологічних обмежень при визначенні перспективних параметрів господарського розвитку міста є аналіз сучасного стану окремих природних компонентів і інтегральної геоecологічної ситуації у самому місті і прилеглий до нього території.

Для території Хмельницької області важливо встановити сучасний стан забруднення довкілля загалом, і різних його компонентів, зокрема. Серед них – повітря, а основними його забрудниками є промислові підприємства та автотранспорт. У 2000 р. було зареєстровано 9208 джерел викидів шкідливих речовин, що більше, ніж у 1985 році, на 4,5 тисячі, але менше, ніж у 1995 р. на 900 джерел.

Деяко зменшилися обсяги шкідливих речовин у повітря внаслідок зупинки деяких промислових підприємств (у 2000 р. – 126.4 тис.т, у 1990 – 705.8 тис.т), але натомість спостерігається збільшення викидів у атмосферу від пересувних джерел (у 2000 р. – 51.6 тис.т). У структурі забрудників повітря провідне місце займають підприємства харчової промисловості, електроенергетики, хімічної промисловості та виробництва неметалевих виробів. Викиди в середньому на одне підприємство є найвищими на підприємствах з виробництва неметалевих виробів (101.4 т), електроенергії (50.9 т), хімічної промисловості (40.8 т).

Основні викиди у повітря – пил, сажа, окис вуглецю, окиси азоту, ксилол, толуол, стирол та ін. Найбільші обсяги цих викидів припадають на міста Хмельницький і Кам'янець-Подільський, навколишні території. А концентрація цих викидів у районах, де знаходяться малі міста і селища міського типу, що не мають розвиненої промисловості, є найменшою (Летичівський, Старосинявський, Ярмолинецький, Білогірський, Віньковецький, Новоушицький). Відповідно міста і селища у цих районах вважаються "найчистішими". Але навіть у тих пунктах, де викиди у повітря не перевищують норми, ці викиди не завжди відповідають нормам за хімічним складом.

Для зменшення викидів шкідливих речовин необхідно прискорити переведення підприємств на екологічно чисті технології. На окремих підприємствах необхідно забезпечити роботу газопилоочисного устаткування. Важливу роль в цьому можуть відіграти зелені насадження. У більшості поселень їх концентрація більша від норми, але найефективніше виконують захисні функції санітарно-очисні зони. Вони є навколо промислових підприємств у більшості міських поселень області.

Крім викидів шкідливих речовин в повітря, в області ще є токсичні відходи різних класів небезпеки. Із загального обсягу майже 6000 т цих відходів, майже 86.3 % з них зосереджується в м. Хмельницький, а також у Кам'янці-Подільському та інших містах. Ці відходи, як і шкідливі викиди в атмосферу, є причиною значної захворюваності людей на хвороби органів дихання, крові, шкіри та ін.

Важливе значення в області має проблема забруднення води і раціонального її використання. Потреба у прісній воді не задовольняється у більшості міських поселень

області і це є обмежувальним фактором розвитку водомістких виробництв. Особливо це стосується міст Славути, Нетішина, Сатанова, Віньківців. Значення цього фактора посилюється значною забрудненістю стічних вод, що робить неможливим використання багатьох річок на окремих ділянках для господарських потреб. Так, вміст бактерологічних забрудників у всіх річках області перевищує ГДК, найвищий – на р.Горинь і Хомора з притоками. Значно вищі від допустимих вмісти амонію і нітринів у Південному Бузі, Збручі, Случі, заліза – Горині, Ікві, Вовку, Південному Бузі, цинку – Збручі та Вовку, хрому – у р.Горинь, Гуска, Хомора, міді – р.Случ, Горинь, Іква, Хомора, а нафтопродуктів – Горині, Случі, Гусці. Найгірша екологічна ситуація в області склалась на річках північної частини області. Найзабрудненішою в області є р.Горинь з притоками.

Найбільше забруднюють річки стоки промислових і комунальних підприємств. У багатьох міських поселеннях очисні споруди діють неефективно, вони потребують капітального ремонту. У майже половині всіх міських поселень очисні споруди не працюють зовсім, а багато споруд мають недостатні потужності для очищення стоків. Погіршенню якості води сприяють стоки промислових підприємств. Найбільшими забрудниками води є підприємства цукрової, молочної і м'ясної промисловості, виробництва промисловості будматеріалів. Значно погіршують якісні показники води сільськогосподарські виробники.

Крім забруднених поверхневих вод, в області спостерігаються відхилення від норм у пробах підземних вод. Найбільші вони – біля м.Хмельницький, Старокостянтинів, Полонне і Славути.

Незадовільним є санітарно-хімічний склад води мереж центрального водопостачання, особливо у Славуті, Понінці, Хмельницькому.

Геоекоекологічна ситуація в області формується також під впливом об'єктів, які накладають відбиток на всі компоненти природи і здоров'я людей. До них відноситься Хмельницька АЕС (м. Нетішин), підприємства хімічної промисловості, нафтові сховища, військові об'єкти, газопроводи.

Розміщення ХАЕС у місці з несприятливими гідрогеологічними та сейсмічними умовами робить її небезпечною з екологічної точки зору [3]:

1. Дефіцит територіальних ресурсів для спорудження ХАЕС внаслідок несприятливих гідрогеологічних, геологічних сейсмічних умов, впливаючи на структуру територіальних ресурсів ще більше підсилює цей дефіцит;
2. Цілковита непридатність території для захоронення та тривалого зберігання радіоактивних відходів;
3. Різкий дефіцит водних ресурсів;
4. Підвищена потенційна здатність території до забруднення (особливо атмосфери, водних об'єктів, ґрунту).

Дослідження виробничих стоків ХАЕС свідчать про те, що вони значною мірою очищуються, хоча хвороби риби у р.Горинь і евтрофікація водосховища підтверджують нагромадження в них радіоактивних елементів. Достовірної інформації про ступінь забруднення компонентів природного довкілля навколо ХАЕС немає, але наявність на станції реакторів типу ВВЕР-1000, які відомі своєю високою аварійністю внаслідок підвищеної крихкості корпусу і корозії труб, вже є свідченням значної екологічної небезпеки. В останні роки Адміністрацією з ядерного регулювання Мінекобезпеки України було прийнято "Перспективний план підвищення безпеки енергоблоку №1 ХАЕС", узгоджено "Довготермінову програму підвищення безпеки блоку №1 ХАЕС", реалізація яких підвищила б безпеку експлуатації АЕС. Окремі заходи щодо зниження викидів в атмосферу радіоактивних газів та зниження радіоактивного фону на прилеглих до станції територіях. Однак дослідження стану здоров'я населення м.Нетішин свідчать про значну соціально-психологічну напругу, яка при несприятливих ситуаціях може спричинити порушення на фізіологічному рівні. Про підвищення захворюваності дітей у м.Нетішин та навколишніх територій свідчать наукові розробки О.Романів (2003 р.). Вона також здійснила ґрунтовний

аналіз геоecологічної ситуації на стан здоров'я дитячого населення Хмельницької області. На її думку, найскладнішу екологічну ситуацію (за показниками інтегрального екологічного навантаження) мають Славутський, Хмельницький і Кам'янець-Подільський райони. При цьому враховувались дані про токсичні відходи, рівень забрудненості повітря, ґрунту, поверхневих вод.

Аналіз стану навколишнього середовища у містах Хмельницької області дає підставу виділити такі їх групи, залежно від типу екологічної ситуації:

1) міста і селища з нормальною екологічною ситуацією (забруднення компонентів природи не перевищує нормативів) – Нова Ушиця, Вінківці, Летичів, Стара Синява, Білогір'я, Теофіполь, Ізяслав, Ямпіль, Антоніни, Гриців, Базалія, Сатанів, Закупне, Чемерівці, Лозове, Деражня, Меджибіж, Вовковинці;

2) міські поселення з напруженою екологічною ситуацією (забруднення довкілля вищі нормативних) – Городок, Славута, Полонне, Старокостянтинів, Шепетівка, Ярмолинці, Війтівці, Наркевичі, Понінка;

3) міста з різко загостреною екологічною ситуацією (показники забруднення сильно перевищують нормативні) – Кам'янець-Подільський, Хмельницький, Нетішин, Дунаївці, Волочиськ.

Для кожної з цих груп існують певні особливості у розвитку господарства. Так, у поселеннях першої групи немає жодних екологічних обмежень щодо розміщення промислових підприємств, а для другої і третьої груп такі обмеження досить суттєві, в них доцільно розвивати виробництва, які не завдаватимуть шкоди довкіллю. В міських поселеннях другої і третьої груп необхідний розвиток екологічної інфраструктури (систем очищення стічних вод, газопилоочистки, рекультивації земель та ін.) У деяких з цих населених пунктів немає об'їзних шляхів, їх необхідно споруджувати для зменшення забруднення повітря автотранспортом (Городок, Ярмолинці та ін.) Проведення природоохоронних заходів потребує значних коштів, що в умовах економічної кризи є дуже проблематично. Екологічна ситуація у міських поселеннях, як і в області загалом, може бути поліпшена лише за умови радикальних змін у системі господарювання, вдосконалення галузевої і територіальної структур господарства.

Література:

1. Романів О.Я. Медико-географічні основи здоров'я дитячого населення (на матеріалах Хмельницької області). Автореферат дис. канд. геогр. наук.: 11.00.02 (Львівський університет).—Львів, 2003.—16 с.
2. Шевчук Л.Т., Панчук О.Я. Медико-соціальні аспекти відтворення трудового потенціалу в зоні аварійно-небезпечних об'єктів // Трудовий потенціал України і його використання в умовах розбудови національної економіки.—Львів: ЛНУ, 1997.—С.114-118.
3. Шевчук Л.Т., Панчук О.Я. Проблеми комплексного розвитку міста-супутника Хмельницької АЕС Нетішина // Матеріали Всеукр. наук. конф. "Регіон у системі нових економічних та правових відносин" (Івано-Франківськ, 8-10 жовтня 1997 року).—Івано-Франківськ: Сіверсія, 1998.—С.64-68.

Summary:

The ecologic-geographic problems of development of urban settlements of Khmel'nitskiy area are reviewed. The factors are rotined, which one influence contamination of urban settlements, attempt also is made to secure groups of urban settlements, depending on a type of an ecological situation.